

érzék, erős intelligencia: szuverén átkéntés kellett". (78). „Kultúranépszerűsítő”-nek nevezi, akinek liceumi előadásában Shakespeare, Széchenyi, Kossuth, Petőfi, Madách, Kiss József, Ady és Gyóni Géza ismertetése is helyet kapott. Külön ki szeretnénk hangsúlyozni Dér Zoltán egyik kulcsfontosságú megállapítását, amely az egész századforduló magyar polgárságának magatartására jellemző, s amelyet Toncs 1902-ben Kossuthról tartott emlékbeszéde kapcsán mond el a szerző: előadását az az igyekezet jellemzi, „hogy az uralkodó, vagyis a Ferenc József iránti hűséget és a szabadságharc hősei iránti kegyeletet egymással jól megférő érzésekkel mentegeti”. (93.)

Toncs nevéhez fűződik a Tanügyi Lapok megindítása is, amely iskolatörténetünk egyik fontos mozzanata, valamint 1909-ben a szabadkai felső kereskedelmi iskola megalapítása.

A három tudós tanár közül a legkevésbé ismert talán éppen Loósz István. Elsősorban filológiai jellegű munkái a legjelentősebbek, ha szabad élnünk ezzel a kifejezéssel: hagyományteremtők. A Kemény Zsigmondról szóló tanulmányok a krónikák, történetírók tüzetes ismeretéről tanúskodnak, míg a Petőfi-tanulmányok esetében „a poétikai, stilisztikai

avatottság” (149.) a szembetűnő. Loósz István jelentős mint tankönyvíró is: 1897 és 1914 között öt tankönyvet szerkesztett. Ady-könyve 1914-ben jelent meg, Horváth János és Szenes Béla tanulmányai után harmadikként, s „az Adyval szemben álló konzervatív szemlélet jegyében” készült. (174.)

Dér Zoltán nem szorítkozott csupán e három tudós tanár munkásságának bemutatására. Elvégezte az értékelést is, így Iványit „vidékünk történelemtudományának” megalapozójaként említi, Toncs Gusztáv esetében azt hangsúlyozza, hogy „a maga nem eredeti tudását szoros és mély emberi kapcsolatra tudta váltani”; „üzenetközvetítő szerepét emelte ki. Loósz Istvánt „a vajdasági tudományosság elődjeként” tartja számon, hangsúlyozva a filológiai munkáiban elért eredményeket, melyekre nem volt hatással „a kor kisszerű irodalmának” szemlélete és módszere. E konzervatív irodalomszemléletben véli felfedezni annak okát, hogy az újabb kori kutatások nem használták fel Loósz munkáinak eredményeit.

Dér Zoltán értékes munkáját, művelődéstörténeti forrásművét dokumentumközlések, névmutató, valamint a művek, lapok és intézmények mutatója egészíti ki.

KÁICH KATALIN

A FORDÍTÓ A KÖLTŐ VETÉLYTÁRSA

MIHALJ MAJTENJI: Živa voda.

Fordította: Sava Babić.

Matica srpska, Novi Sad, 1975.

JOŽEF PAP: Rane po krilima.

Fordította: Sava Babić.

Bratstvo—Jedinstvo, Novi Sad, 1975.

A nemzetiségi irodalom termékei csak akkor válnak közkinccsé, ha nemzeti nyelvre lefordítják. A nemzetiségiek gondolkodásmódját, tör-

ténetét csak akkor ismeri meg a nemzet, ha szellemi világukba tekinthet, ha tanulmányozhatja azt. Ennek a megismerési folyamatnak a legtökéletesebb

útja, módja az irodalmi művek fordítása. Az egymás mellett élő népek a napi konverzációkból semmit sem tudnak meg egymásról, illetve ezekből még nem derül ki a gondolkodásuknak összetettebb formája, amelyet kizárólag az irodalmi műfajokban teljesítettek ki.

A fordításoknak tehát elsődleges feladata a megismerést elősegíteni. Az egymás mellett élő népeknek egészen meg kell ismerniük egymást, és ez csak akkor lehetséges, ha egymás irodalmában éppen olyan otthonosan mozognak, mint a sajátjukban. A megjelent értékeket is kár lenne elzárni, elszigetelni csupán a nyelvi különbözőség miatt. Ezeknek a problémáknak a megoldása a fordítókra vár, ezért óriási a szerepük, hiszen nekik köszönhetik a művek az olvasóközönség táborának a bővülését. A nemzetiségi nyelven írt művek akkor lesznek értékesek a nemzet szempontjából, ha nem maradnak elszigetelve, ha a nemzet nyelvén is megjelennek.

Vajdasági magyar író műveit csak magyar nyelven tudó olvasó élvezheti, és a megirt probléma kizárólag magyar problémának tűnik. A vajdasági magyar író azonban nemcsak magyar, hanem elsősorban vajdasági, így műve és az abban feldolgozott problematika valószínűleg általános jellegű, viszont a magyar nyelvet nem beszélők táborára csak akkor ismerheti meg, ha lefordítják.

Egy-egy fordítás a mű újjászületését, megelevenítését jelenti. Újjászületést jelent a mi szempontunkból Majtényi Mihálynak *Élő víz* nemrég megjelent fordítása. A fordító Sava Babić. A szociográfiai elemekkel átszőtt történelmi regényt Majtényi a negyvenes évek második felében írta, fordítása viszont most jelent meg, ezért nevezhetjük ezt a regényt újjászületésének.

E mű történelmi dokumentuma az 1790-es években itt élő, vajdasági népeknek. Egymásra utalva egymás mellett élnek a nemzetiségiek. Együtt nyomorognak, szökdősnek a jobbágyok a földesúr önkénye elől, tekintet nélkül nemzetiségükre. Lakatlan homokpusztákon találnak menedékhelyet dalmátok, sokácok, magyarok. A mocsarak partján keresnek megélhetési lehetőséget, ide csödülnék. És amikor a csatorna ásására kerül sor, a katonaság soknyelvű beszédét viszi a tavaszi szél.

Ahogy Bori Imre *A jugoszláviai magyar irodalom történetében* írja: az *Élő vízben* a ténnyen a hangsúly, és az író politikai tendenciákat érvényesít a testvériség-egység jelszavával.

A csatorna építése tehát Vajdaság történelmi múltjába tartozik. Az író sajátos vajdasági tájat ábrázol, a mocsarat mutatja be, a sivár területeket írja meg. Szükség mutatkozott pár mondatban vázolni a történetet, hogy lássuk, mennyire nemcsak magyar történetről van szó, mennyire nem egyedi, nemzetiségi problematikát tárgyal a vajdasági magyar író, hanem általános problémát, és ezért van nagy jelentősége e mű fordításának, hogy a benne szereplő népek értesüljenek múltjukról.

Ezt a szépirodalmi kötött szöveget Sava Babić mondhatnánk teljesen átmentette a kiinduló nyelvből a célnyelvibe. Ez azt jelenti, hogy a fordítási szöveg jellemzői értelmében, vagyis tartalom, közlési szándék, hangulat szempontjából, tökéletes fordítást kaptunk. A fordítás külön erénye a stílusbeli egyezés, és mindebből szükségszerűen következik a terjedelembeli egyezés is. Sava Babić ugyanis minden szót a legmegfelelőbb szóval tud helyettesíteni. Nincs szüksége körülírásra, ezért nem hozzávetőleges a fordítás, hanem ugyanaz a regény más nyelven.

A regény esetében a fordítás valamilyen könnyebb művelet, mint a prózaiilag kötött szöveg, a vers esetében.

Az említett regényben konkrét események elevenednek meg tudományos nyelvezet felé hajló stílusban. Hiszen a történelmi regényben az író szökepei — műfaji követelmények miatt — bizonyos korlátok közé vannak szorítva. Egyértelmű a szó jelentéstartalma a kiinduló nyelv szövegében. Minden szó pontosan jelöli a jelölt fogalmat. A vers esetében viszont minden szó, minden kifejezés külön elbírálás alá esik, mindegyik hitelessége megkérdőjelezhető. Ugyanis a költő megfogalmazásaiban az ő valósága van, és nem valószínű, hogy mi azt a kapott valóságból helyesen értelmezzük. Ez a tolyamat azonban a kiinduló nyelvet értő szempontjából nem lenne annyira lényeges, mint a fordítás esetében. Ugyanis a fordítónak a költő valóságát kell átültetnie a célnyelvi szövegbe, hogy a

kiváltott hatás egyforma legyen. Ezt a pontosságot azonban egy fordítótól sem várhatjuk.

A versfordítások esetében nem a szavak egyezőségét kell keresnünk, hanem a jelentés átmentésének mozzanataira kell figyelniük. Főnnáll az az általános igazság, hogy a fordító a költő vetélytársa, természetesen akkor, ha jó a fordító.

Ezenkívül a fordítás szóban benne van a változtatás jellege is. Mégis, a versfordításnak más nyelvű, írásbeli tolmácsolásnak kell lennie, annak ellenére, hogy a fordítás kizárja a tökéletes átültetést.

De nézzük, mit mond a Pap József-versek fordítója, Sava Babić a *Rane po krilima* című kötet bevezetőjében: „A Pap-versek fordítása bonyolult vállalkozás, de mégis csalogató... Verseinek egy része többé-kevésbé nem változik a különböző fordítások alkalmával, azonban verseinek nagyobb hányadában eltérés mutatkozik a versekben a kifejezések bonyolultsága és a nyelvek különbözősége miatt...”

Arról ír még Sava Babić, hogy a szerzőtől kapott magyarázatot, ami segítségére volt, és ami nélkül fordításai mások lettek volna (ez az a probléma, amelyről előbb szóltunk). Jelen esetben ez szerencsés megoldás, de mi van akkor, ha olyan szerző műveit fordítják, aki nincs az élők sorában, nem adhat magyarázatot? Sava Babić fölhívja figyelmünket arra, hogy mit tud megvalósítani egy versfordítás: a jelentésnek és a ritmusnak az átmentését.

A kötet az 1963-ban kiadott *Rés* és az 1974-ben megjelent *Rendhagyó halászás* darabjai mellett folyóiratokban közölt és mindeddig nem publikált verseket is tartalmaz.

Az említett kötetek versei nincsenek mind lefordítva, hiszen vannak olyan költemények amelyeket nem is lehetne jól lefordítani, mint például *A házat* vagy a *Petőfi-emblémát*:

*Vergődő vonulás
Halálba vágatás
Egyek-e
Sodródó kavicsnak
Perzselő láng-elmék
Kellesz-e*

(*Petőfi-embléma*)

Ilyen esetben szinte teljesen kizárt dolog még a ritmusnak is az átmentése, mert a sorvégi rímeknek, valamint a harmadik és a hatodik sornak összetartozóságát emeli ki az egybehangzással. A tartalom és a forma szoros kapcsolata az, ami átfordíthatatlannak tűnik.

Nézzük a lefordított verseket. Megtaláljuk-e a célnyelvi szövegben az eredeti vers szellemét, a ránk gyakorolt érzelmi hatás megegyezik-e az eredeti és a célnyelvi szövegben? Igennel válaszolhatunk, mert a fordító — a jelentés átmentése mellett — az esztétikai értékeket is tökéletesen tolmácsolja.

Összegezésül: Sava Babić jóvoltából értékes fordításokkal gazdagított irodalmunk.

FRANYÓ ZSUZSANNA

AZ ÍRÓ HUMANIZÁLT RÉSE AZ EMBERISÉGNEK

MIRKO BOŽIĆ: *Zapisi usputni*.
Mogućnosti, Split, 1975.

Egy alkotó ember élete, ha hivatásához való elszegődése egyenes hajtású, hú tükre annak, amit műveibe

beleágyazott. Benne a történelem nagy fordulópontjain a hétköznapok tettei is hatványozottabban kifejeződésre jut-